

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СПІЛКУВАННЯ

В статье обосновывается значимость педагогического общения как важной составляющей профессионально-педагогической подготовки будущих педагогов

The article deals with the significance of pedagogical intercourse as an important component of future teachers' professional and pedagogical training

Проблема удосконалення якості підготовки високопрофесійних фахівців за всіх часів і сьогодні залишається однієї з найактуальніших для вищої школи.

Замовлення суспільства на творчих і самостійно мислячих, конкурентоспроможних фахівців зумовлено змінами, що відбуваються в Україні, зростанням ролі людського фактора у всіх галузях виробництва. При цьому вимоги підвищуються не тільки до змістовного, але й до особистісного компонента підготовки в першу чергу студентів педагогічних університетів, покликаних вирішувати кадрові проблеми в країні.

Завдання полягає у тому, щоб в умовах вищої педагогічної школи допомогти студентові знайти шлях до професійного становлення, інтелектуального, морального і духовного розвитку його особистості. У процесі вузівського навчання майбутній вчитель повинен досягнути особливості своєї особистості, мати можливість довідатися про самого себе, перейнятися самоповагою до себе, усвідомити свої сильні й слабкі сторони.

Проблема особистісного аспекту в підготовці майбутніх фахівців хвилювала багатьох учених. На їхню думку, людина повинна присвятити велику частину часу розвитку власної особистості (І.Мечников), пошукові власної педагогіки з метою удосконалення особистої індивідуальності (Л.Нечепоренко). Досліджуючи можливості вищої школи у формуванні творчої особистості, багато дослідників (В.Кан-Калик, Н.Никандров, В.Сластьонін, С.Сисоева й ін.) виявили протиріччя, що існує у вузівській практиці, між масовим характером навчання й

індивідуально-творчим стилем діяльності майбутнього фахівця, подолання якого багато в чому стимулює якість професійної підготовки у вищій школі.

Аналіз вузівської практики дозволяє говорити про те, що в професійній підготовці студентів усе ще недооцінюються можливості спілкування в системі “викладач – студент”.

Спілкування Б.Г.Ананьев [1] розглядав як пізнання його учасниками один одного, саморегуляцію їхніх вчинків з урахуванням отриманої інформації і як перетворення внутрішнього світу сторін, що спілкуються. В.М.Мясищев [5] розумів спілкування як процес взаємодії особистостей, що певним чином віддзеркалюють один одного та взаємодіють один з одним. О.М.Леонтьев [3] характеризував спілкування як спосіб вираження ставлення до людини.

Спілкування як педагогічно грамотна постановка комунікативних завдань дозволяє організувати процес навчання на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва й співтворчості, моделювати ситуацію суб'єкт-суб'єктних відносин, перетворити кожного студента з засобу в мету, з об'єкта в суб'єкт навчальної роботи.

Моделювання навчального процесу, де викладач і студент виступають рівноправними учасниками творчої, пізнавальної діяльності, активного спілкування і взаємодії, додає особистісного змісту професійній підготовці майбутніх педагогів, стає самоціллю для всіх, хто бере в ній участь.

У практиці реалізації особистісно орієнтованого навчання, побудованого на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості, значно зростає роль спілкування при дотриманні таких умов:

- створення ситуації психологічної єдності;
- забезпечення можливості самовираження особистості;
- приховане керування ініціативою студентів.

У процесі навчання, побудованого на принципах взаємодії, співробітництва і співтворчості, культура спілкування в системі “викладач-студент” забезпечує ефект співрозуміння, співпраці, взаємооцінки, що стимулюють перспективу професійного росту студентів, розвиток активної професійної

позиції і творчого стилю діяльності. Саме комунікативна сторона професійної підготовки сприяє тому, що навчальні цілі будуть внутрішньо прийняті студентами, способи дії ними усвідомлені і матиме місце самооцінка отриманих результатів.

Суть педагогічного спілкування полягає у взаємодії викладача і студентів у постановці таких пізнавальних задач, у процесі рішення яких обидві сторони спільно думають, міркують, роблять висновки, обґрунтовують їх.

Психологічна стратегія спілкування передбачає осмислення досліджуваного матеріалу кожним студентом, опору на його особистий досвід. Педагогічна взаємодія виявляється в тім, що на навчальних заняттях створюється атмосфера психологічного комфорту, надається можливість пізнавального й емоційного розкріпачення студентів, забезпечуються умови для самовираження і самоствердження їхнього професійного “Я”.

При постановці й вирішенні комунікативної задачі у навчальному процесі важливо допомогти студентові усвідомити і засвоїти принципи педагогічної взаємодії, що передбачають:

- активність педагогічного спілкування;
- розширення обсягу і видів спілкування;
- інтенсивність спілкування;
- психологічний комфорт, що забезпечує саморозкриття особистості;
- створення індивідуальної програми спілкування з людьми;
- педагогічне співробітництво і співтворчість у системі “викладач – студент”.

Опановуючи названими принципами, студенти повинні навчитися контактувати один з одним і викладачами, придбати уміння налагоджувати продуктивну комунікацію, що базується на взаємній повазі й довірі.

Спілкування як важлива складова професійної підготовки майбутніх фахівців буде результативним, якщо при організації навчального процесу не тільки чітко формулюється комунікативна задача, але й враховується структура педагогічної взаємодії, основними компонентами якої є:

1. Моделювання взаємин викладача і студентів у пізнавальній діяльності.

Цей компонент припускає планування комунікативного механізму і способів його реалізації в ході навчального заняття; вибір комунікативних засобів, що відповідають дидактичним цілям, та забезпечують емоційно-моральний клімат в аудиторії, прояв творчої індивідуальності викладача й урахування можливостей і здібностей студентів.

2. Безпосередня взаємодія викладача і студентів.

Цей компонент містить у собі реалізацію спланованої моделі спілкування в навчальній роботі, корекцію його методів і прийомів, умови, що стимулюють активність й ініціативу сторін, які спілкуються.

3. Керівництво процесом взаємодії в системі "викладач-студенти".

Цей компонент припускає вибір дидактичних засобів, що забезпечують співробітництво й співтворчість у навчальній роботі, міцний психологічний контакт, адекватну реакцію на динаміку почуттів, емоційного сприйняття і переживань учасників педагогічного процесу; психологічні сигнали, що сприяють виникненню в студентів установки на спілкування, мобілізації уваги на рішенні пізнавальних задач.

4. Подача викладачем навчальної інформації.

Він містить у собі різноманітні комунікативні прийоми і засоби, що допомагають майбутнім фахівцям усвідомити сутність комунікативних механізмів і опанувати уміннями постановки й рішення комунікативної задачі в процесі навчальної роботи.

5. Установлення зворотного зв'язку.

Компонент зворотного зв'язку в змістовному й емоційному плані забезпечує продуктивну взаємодію учасників на навчальних заняттях, сприяє своєчасному одержанню інформації про клімат і характер настрою в студентській аудиторії, протікання й результати пізнавальної діяльності, відношення студентів до навчальної праці [2].

Названі компоненти складають структуру механізму спілкування в системі стосунків "викладач-студенти". Реалізація

цього механізму в ході навчання забезпечує атмосферу довіри і взаєморозуміння між його сторонами, адекватну форму педагогічного впливу і відповідної реакції студентів, створює умови для їх самовираження і самоствердження.

Реформування вузівського навчання на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості, використання спілкування як навчального, розвивального й виховуючого факторів у професійній підготовці студентів дозволить вибудувати по-новому людські стосунки в пізнавальній діяльності, перебороти формалізм й авторитарність у спілкуванні, відтворити модель людського співіснування, побудованого на співробітництві й співтворчості.

Позиція активного діяча забезпечить майбутньому вчителю після закінчення вищої школи можливість перенести акценти із системи знань на розвиток творчих здібностей, нестандартно виконувати професійні функції, опанувати комунікативною культурою. Здобуваючи досвід педагогічної взаємодії у вузі, вчитель швидше адаптується до професійної праці, педагогічного колективу, творчої комунікації з колегами по роботі й вихованцями.

Зміна характеру вузівського навчання, підвищення ролі спілкування в професійній підготовці майбутніх педагогів звільняє пам'ять студентів від перевантаження абстрактними знаннями. Саме це перевантаження придушує свідомість, породжує невпевненість студентів у своїх професійних можливостях і здібностях, віддаляє їх від високого рівня комунікативної культури, затримує розвиток професійних та емоційних почуттів.

Зміст і методи комунікації в навчальному процесі повинні бути спрямовані на усвідомлення сутності спілкування, його ролі в навчальному процесі, його технології, оволодіння прийомами і способами реалізації комунікативного механізму в системі стосунків викладача й студентів. Методика і технологія професійного спілкування сприяє систематичному відновленню знань студентів, розвитку їхньої здатності швидко приймати правильні рішення в професійних ситуаціях, формуванню вміння розуміти психологію сторін, що спілкуються, та

домагатися мінімуму витрат сил у досягненні високої якості навчальної праці.

Культура спілкування викладача і студентів у навчальній роботі стимулює результативність професійної підготовки, рівень готовності майбутніх фахівців до комунікативно-інтелектуальної діяльності. Педагогічна взаємодія в навчальному процесі змінює позицію викладача в системі керівництва з положення диктату, придушення на стосунки партнерства, співробітництва і співтворчості. Усе сказане не може позитивно не позначитися на якості професійної підготовки майбутніх педагогів.

Відсутність налагодженої системи спілкування вчителів й учнів приводить до конфліктів, що створюють живильний ґрунт для виникнення в учнівській молоді шкідливих звичок і поведінки, що відхиляється від норми.

Спілкування – складний багатофакторний процес. Він може виступати одночасно як інформаційний процес і як процес взаємодії особистостей, як процес ставлення вчителя й учнів один до одного, їхньої взаємодії, співробітництва і співтворчості, і як процес співпереживання й взаєморозуміння. Педагогові важливо враховувати у своїй роботі те, що спілкування – це багатогранне задоволення потреби людини в людині. Від задоволеного багато в чому залежить психологічний клімат у колективі, ставлення до навчання й роботи, результати навчання й праці. Світовідчуття, працездатність, характер відповідної реакції на педагогічний вплив, емоційне благополуччя й самопочуття, настроїв учасників педагогічного процесу багато в чому визначається тим, як протікає процес спілкування у системі “вчитель – учень”. Майбутньому педагогові важливо опанувати мистецтвом спілкування, вміти сприймати учня чи будь-якого учасника спілкування таким, яким він є насправді. У партнерів спілкування повинен бути відповідний психологічний резонанс із внутрішнім світом один одного.

Система потреб вчителя у довірчо-дружньому спілкуванні, у психологічній підтримці і захисті, у позитивних емоціях і переживаннях причетності до загальних проблем, що

турбують колектив, є важливим показником його професіоналізму, готовності до творчого рішення професійних задач. Уся система професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів повинна передбачати формування в них високого рівня комунікативної культури, готовності та здатності до комунікативної діяльності, організації життєдіяльності школярів таким чином, щоб вони мали можливість вибору, пізнання й усвідомлення своїх потенційних можливостей, перспективи особистісного росту в умовах спілкування й партнерських стосунків у системі “вчитель – учень”. Тільки при наявності довірчого, емоційного спілкування учні здатні реалізувати потребу в увазі, повазі, визнанні своєї особистісної значущості. Потреба школярів у збереженні й постійній підтримці почуття власного достоїнства є проявом потреби людини в позитивній оцінці самого себе через оцінки педагога й ставлення однолітків. Своєчасне задоволення цієї потреби залежить від рівня готовності вчителя до педагогічної взаємодії, співробітництва й співтворчості зі своїми вихованцями. Гармонія у стосунках вчителя й учнів – важлива умова успішності виконання соціального замовлення школою на підготовку творчої, самодостатньої особистості, здатної швидко адаптуватися і до умов соціального життя і до професійної діяльності.

Таким чином, у системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів значне місце повинна посідати цілеспрямована й систематична робота, яка сприяє формуванню їхньої комунікативної культур, засвоєнню ними методики й технології спілкування з учнями. Спрямованість дій вчителя на учня, як на головну цінність своєї праці, допомагає успішно вирішувати педагогічні задачі. Вибір методів спілкування з урахуванням закономірностей розвитку кожного школяра як особистості стимулює у них потребу в самопізнанні й самозміні. Успіх педагогічного процесу можливий у тому випадку, якщо вчитель знає а механізми спілкування, тому що від комунікативної культури багато в чому залежить результативність педагогічної взаємодії, співробітництва й співтворчості учасників навчально-виховного процесу.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: ЛГУ, 1968.
2. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися. – М.: Прометей, 1990.
3. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Мысль, 1965.
4. Мечников И.И. Этюды оптимизма. – М.: Наука, 1982.
5. Мясищев В.Н. Об исследовании общения. – Л.: ЛГУ, 1977.
6. Нечепоренко Л.С. Педагогика личности. – Харьков: ХГУ, 1992.

Л.В.Бешевець

ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

В статье рассматривается содержание понятия «ответственное отношение к учебе»; дается характеристика уровней его сформированности; определяется его исходный уровень и причины низкого уровня сформированности у студентов педуниверситета.

The article is discovered content of concept „responsible concern to the studies”, character of levels its forming is defined, its initial level and causes of low level of the forming at students of the pedagogical university is defined too.

Формування творчої особистості майбутнього педагога, який буде спроможний відповідально ставитись до своїх професійних і громадянських обов'язків, становить складний цілісний процес, критерієм якого є готовність випускників педуніверситету нести відповідальність за результати своєї діяльності, оптимально використовувати свої можливості і здібності на благо суспільства.

Зміни в суспільному житті нашої держави підвищують роль відповідальності, як важливого регулятора поведінки та діяльності особистості. Сучасні заклади вищої освіти покликані виховувати особистість, яка могла б жити в умовах демократії, в обстановці зростаючої свободи особистості, порівнювати свої